

K. R. ƏLİYEV

Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi
E-mail: kamil.aliyev.avia@gmail.com

HƏRBİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ “ŞƏRƏF KODEKSİ”NİN ƏHƏMİYYƏTİ

Məqalədə ideoloji və mənəvi dəyərlərin hərbi sənətində əhəmiyyəti, onların “Şərəf kodeksi” vasitəsi ilə hərbi təhsil müəssisələrində tətbiq edilməsi üsulları, hərbi peşəkarlığın artırılmasına təsiri aspektindən qiymətləndirilməsi istiqamətləri və qabaqcıl təhsil ocaqlarında tətbiq edilən “Şərəf kodeksi”nin müqayisəli təhlili araşdırılmışdır.

Açar sözlər: “Şərəf kodeksi”, tədris və tərbiyyə, xarakter yetişdirilməsi, vahid dəyərlər.

Azərbaycanda müasir ordu quruculuğu ictimai həyatın müxtəlif sahələrində baş verən yeniliklərin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq həyata keçirilir. Bu yeniliklər iqtisadi, siyasi və sosioloji proseslərin tələblərinə uyğun olaraq icra edilməkdədir. Azərbaycan-Ermənistan Dağlıq-Qarabağ münaqişəsində Azərbaycanın qırx dörd gün ərzində əldə etdiyi parlaq qələbə Azərbaycan Respublikasının Ali Baş Komandanın siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olan Ordu quruculuğunda apardığı islahatların nəticəsidir. Azərbaycan Ordusu ən müasir silahlarla təmin edilməklə yanaşı, müasir döyüş əməliyyatlarının aparılması üsullarının tətbiq edilməsi istiqamətində yüksək döyüş hazırlığı imkanlarına malikdir. Bu şərətdə Azərbaycan Ordusunun üzərinə düşən ən böyük vəzifələrdən biri peşəkar kadr hazırlığının yüksək səviyyədə həyata keçirilməsidir.

Azərbaycanın milli maraqlarını müdafiə edə biləcək hərbi peşəkarların yetişdirilməsi ordu quruculuğunda ən vacib elementlərdən olan hərbi xidmətin dəyərlərindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu dəyərlər şəxsiyyətin və kollektivin mənəvi səmərəliliyini müəyyən edir, niyyət və davranışlara əsaslanaraq fərdlərdə, kollektivdə davranış mədəniyyəti formalaşdırır. Başqa sözlə, hərbi dəyərlər sistemi bilavasitə xalqımızın ümumi-mədəni dəyərlərinin xarakterindən asılıdır. Müasir cəmiyyətimizdə ümumi-mədəni dəyərlər sistemi dünyada gedən proseslərin, əsasən qloballaşmanın təsirindən transformasiya etmişdir.

Hərbi qulluqda olan hərbi qulluqçuların öz peşəkar vəzifə borclarının yerinə yetirməsinə fədakarlıqla yanaşması baxımdan təsirsiz ötüşmür. Belə ki, hərbi xidmətə bir döyüşçü və yurdunun keşikçisi, vətən qarşısında mənəvi borcunu yerinə yetirənlərlə yanaşı, ona bir iş yeri, hətta gəlir niyyəti ilə ordu sıralarına daxil olmaq istəyənlər də mövcuddur. Bu kimi hallara qarşı qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi labüddür. Bunun üçün ordu sıraları yalnız Azərbaycan Ordusunun şərəf və ləyaqətinin keşiyində durmağa qadir, o cümlədən uğrunda canından keçməyə hazır olan şəxslərdən ibarət keyfiyyətli heyətlə kompleksləşdirilməsi çox əhəmiyyətlidir. Hərbi kadrlarla kompleksləşdirmə sistemində keyfiyyətin artırılması ilk növbədə orduda xidmət etmək üçün seçilmiş şəxsi heyətin hansı niyyət və dəyərlər əsasında peşə seçməsindən asılıdır.

Azərbaycan Ordusunun sıralarına gənclərimiz hərbi təhsil müəssisələrinə qəbul olunmaqla qoşulurlar və hərbi dəyərləri də həmin vaxtdan etibarən mənimsəmiş olmalıdırlar. Azərbaycan Ordusunun hər bir qoşun növünün “Hərbi dəyərləri”, o cümlədən hərbi təhsil müəssisələrində “Şərəf kodeksi” müəyyən edilməli və hərbi xidmətdə tətbiq olunmalıdır.

Müxtəlif inkişaf etmiş ölkələrin ordularında tətbiq edilmiş hərbi dəyərlərin təcrübəsi və tədqiqatlar göstərir ki, hərbi xidmət dəyərləri hərbi qulluqçulara motivasiya baxımından böyük təsirə malikdir və eyni zamanda onlarda daima sosial mükafatlandırma hissi yaradır. Digər əhəmiyyətli faktor hərbi dəyərlərin tətbiqinin birbaşa hərbi xidmətin gündəlik fəaliyyət normalarına təsiridir. Hərbi qulluqçularda dürüstlük, intizam, fədakarlıq, ədalət, cəsurluq və s. keyfiyyətlər

xidmət dövründə formalaşdığı üçün hərbi dəyərlərin gündəlik hərbi fəaliyyətdə tətbiqinin rolu böyükdür.

Müasir təhsil müəssisələrində dəyərlərin tərbiyə edilməsi üçün “Şərəf kodeksi” (“Honor code”) tətbiq edilir. Onun məqsədi təhsil müəssisəsinin qayda və tələbləri göstərməklə dinləyicilərin məsuliyyətləri, sistemli proseduralar və sanksiyalaşdırılmış davranışlara izahlar verilir. “Şərəf kodeksi” təhsil müəssisəsinin təyinatından asılı olaraq gənclərdə lazımi keyfiyyətlərin formalaşdırılması məqsədini daşıyır. Bu, çox məsuliyyətli vəzifədir və bütün məzunlarda yüksək mənəvi standartların aşılmasını və mənimsənilməsinə tələb edir. Yəni “Şərəf kodeksi” təhsil alanlarda düzgün davranışlar və şərəfli həyat tərzini formalaşdırmağı tərbiyyə edir. Digər tərəfdən, “Şərəf kodeksi” təhsil alanlardan özlərinin şəxsi inkişafı ilə məşğul olmalarını və yoldaşlarından da şərəf kodu standartlarına riayət etmələrini tələb edir. “Şərəf kodeksi” təhsil alanlardan düzgün davranış gözləntiləri müəyyən etməsinə baxmayaraq, əsl niyyət şərəfli yaşayış tərzinin daxil olan qəbul etdirilməsidir. Şərəfli insan yalnız bilivi ilə seçilmir, o, dürüstlüyü, fədakarlığı, şücaəti və digər mənəvi xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Bu kimi xüsusiyyətlər şəxsin haqqı xarakterini müəyyən edir. Başqa sözlə, “Şərəf kodeksi” yalnız cəmiyyət və ictimai davranışlarda deyil, həmçinin şəxsi həyatda da düzgün davranış tərzlərini və dəyərlərini əhatə edir. “Şərəf kodeksi” ilə minimum məcburi standartlar müəyyən olunur və hər bir dinləyici buna qəbul edilmiş məcburi qayda kimi riayət etməlidir.

“Şərəf kodeksi” faktiki olaraq minimum standartlarla məhdudlaşmır, bundan əlavə xalqımıza, dövlətimizə və ailəməizə daha yaxşı xidmət etməyin yollarını göstərir. Bu o deməkdir ki, “Şərəf kodeksi” yalnız təhsil müəssisəsi daxilində olan tələblərə riayət etməyi deyil, həmçinin, digər davranışlarımızla nümunəvi həyat tərzini formalaşdırmağın yolunu öyrədir.

Nəzərə alınsa ki, hər bir gəncin dövlətçiliyimizin və ordu ənənələrimizin uğurlu davam etdirilməsi missiyasında müstəsna rolu var, o zaman əsas vəzifə onların düzgün tərbiyə edilməsi və şərəfli həyat tərzini seçməsindən ibarətdir. Gənc nəsil ailədə aldığı tərbiyə qədər təhsil müəssisəsində tərbiyə almış olur, çünki tədrisin özlüyü tərbiyə metodudur.

“Şərəf kodeksi” isə insanlarda əlavə olaraq xarakter formalaşdırmağa yardımçı olur və vahid dəyərlər ortaya qoymaqla ictimai təltif və qınaq düşüncəsi yaradır. Bu bir sistemli prosesdir ki, təhsil alanların həyat tərzini stabilləşdirir. “Şərəf kodeksi sistemi” qurumun ən ali rəhbərliyinin nəzarətində olmaqla, şəxsi heyətin qiymətləndirilməsi müəyyən olunmuş dəyərlər əsasında vahid qaydada aparılır və belə tərbiyyə prosesi öz bəhrəsini verir.

“Şərəf kodeksi”nin əhəmiyyəti ondadır ki, hər bir fərd doğru olanı bilməklə yanaşı, o, peşəsilə əlaqəli müəyyən qrupda olur. Hər bir qrupun isə insanları birləşdirən ümumi qaydaları var və həmin qrupda olmaq istəyənlər müəyyən olunmuş standartlarla yaşamaqlıdır. Bu baxımdan, hərbiçilər vətənin müdafiəsi üçün nəzərdə tutulmuş şəxslərdən ibarət olan qrupdan formalaşdırılır. Qrupun hansı dəyərlərə sahib olması həmin qrupa qoşulmaq istəyənlərə və ya onlarla müştərək fəaliyyət göstərmək istəyənlərə bir mesajdır. İnam və hörmətin yaranması üçün ortaq dəyərlərin olması bir şərtir. Əgər müəssisənin və ya cəmiyyətin bütün üzvləri müəyyən olunmuş qaydalara sadıq olarsa, onda inam və hörmət də olacaqdır. Lakin qrup üçün müəyyən olunmuş dəyərlər və qaydalar hər kəsin yaşam tərzinə uyğun olmaya da bilər, bu halda o sadəcə bu qrupa qoşulmalı deyil, artıq qoşulmuşsa onu tərk etməsi məqsədəuyğun olardı. Hərbi təhsil müəssisəsində isə bu cür standartların müəyyən olunması kursantlığa namizəd olan gənclərə məktəbə qəbul olunmamışdan qabaq bu standartlarla yaşayıb və ya yaşaya bilməyəcəyi barədə öncədən qərar qəbul etmə imkanını yaratmış olur. Əgər kimisə bu cür həyat tərzini qane etmərsə deməli hərbiçiyə deyil, özüne başqa peşə seçməlidir. Eyni zamanda əgər hər hansı bir şəxs hərbiçiyə qərar vermiş və bunun üçün and içmişsə, deməli “Şərəf kodeksi” ilə yaşamağın məsuliyyətini də qəbul etməli və bunu mənimsəməlidir. Bu məsuliyyəti daşımaqla şəxs öz davranışlarına cavabdeh olur və “Şərəf kodeksi”nin standartlarını pozduğuna görə nəticələri də qəbul etməlidir. “Şərəf kodeksi” şəxsi heyətin davranışlarında sərhədlər müəyyən edir və digərləri ilə münasibətlərdə emosiyalarına sahib çıxmağı öyrətməklə yanaşı, hərbi gücün istifadə edilməsinin də qəbul olunan limitlər çərçivəsində aparılı biləcəyini nümayiş etdirərək orduya qarşı ictimai və beynəlxalq inam yaratmış olur.

Mülki və hərbi təhsil müəssisələrində “Şərəf kodeksi” fərqli məzmun və tələblərə malikdir. Belə ki, mülki təhsil müəssisələrində müəyyən olunmuş standartlar sadəcə təhsil müəssisəsi ilə əlaqədar olan normaları əhatə etməklə kifayətlənir. Hərbi təhsil müəssisələrində isə bundan ziyadə kursantların təmsil etdiyi qoşun növünün hərbi mədəniyyətini təmsil etməyi fərz edir, şəxsi xarakter keyfiyyətlərini və ümumilikdə bütün həyat fəaliyyətini hərbi dəyər və standartlar əsasında qurmağı tərbiyə etmək məqsədi daşıyır.

Qeyd olunanlara misal olaraq Azərbaycanda ən müasir və qabaqcıl mülki universitetlərdən biri olan ADA universiteti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Hərbi Hava Qüvvələrinin Ali Hərbi Məktəbinin “Şərəf kod”larının müqayisəli təhlilini apara bilərik. ADA universitetində tətbiq edilən «Şərəf kodeksi»nin məzmunu giriş hissədən, akademik şərəf və dürüstlük prinsiplərindən, universitetin şərəf kodunun pozulması hallarının məruzə edilməsi qaydalarından, şərəf komitəsinin fəaliyyətindən, tədqiqat-araşdırma proseduralarından, “Şərəf kodeksi”ndə dəyişikliklərin edilməsi qaydalarından, tələbələrin “əhd”i və “Şərəf kodeksi” ilə razılaşmasından ibarətdir [1].

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Hərbi Hava Qüvvələrinin Ali Hərbi Məktəbinin “Şərəf kodeksi”nin məzmunu isə üç seksiyadan ibarətdir:

Birinci seksiya “Şərəf kodeksi” adlanır və aşağıdakı alt başlıqlardan ibarətdir: məqsəd; “Şərəf kodeksi”nin pozulması halları; fəaliyyət və niyyət; şərəfli yaşama prinsipləri; dürüstlük; hörmət; ədalət; dəstək və cavabdehlik; azadlıqlar, mənfəətlər, problemlər və davranışlar; şərəf təhsili təqdimatı; şərəf təhsilinin hədəfləri; araşdırmaların elan olunması.

İkinci seksiya “Vəzifə və məsuliyyətlər” adlanır və aşağıdakı alt başlıqlardan ibarətdir: kursantların məsuliyyətləri; daimi üzvlərin məsuliyyətləri.

Üçüncü seksiya “Şərəf kodu sistemi” adlanır və aşağıdakı alt başlıqlardan ibarətdir: işə baxılma yolu ilə aydınlaşdırma; kursantlara sanksiyaların tövsiyə paneli və idarə heyəti; sanksiyalar; şərəfin bərpa edilməsi [2].

Bu iki təhsil müəssisəsinin “Şərəf kodeksi” sistemlərini müqayisə etdikdə müəyyən olur ki, hərbi təhsil müəssisəsində tələb olunan “Şərəf kodeksi” anlayışı kifayət qədər mülki təhsil müəssisəsindən fərqlənir. ABŞ HHQ Ali Hərbi Məktəbində tətbiq olunan “Şərəf kodeksi”nin məzmunu daha əhatəlidir, daha çox tələblərdən ibarətdir və fərqli mahiyyətə malikdir. Məsələn, birinci seksiyada “davranış və niyyət” alt başlığına nəzər yetirsək müəyyən olur ki, şərəf kodunun pozulması davranışdan əlavə niyyətin də olması ilə müəyyən olunur. Ən əhəmiyyətli fərq isə “şərəfli yaşama prinsipləri” alt başlığında müəyyən olan tələblərdir.

Belə ki, “Şərəf kodeksi” suarı “Biz yalan danışmayacağıq, oğurluq etməyəcəyik və hiylə işlətməyəcəyik, aramızda olan kiminsə bunları etməsinə göz yummayacağıq” olmasına baxmayaraq yalan danışmamaq, oğurluq etməmək və hiylə işlətməmək şərəfli insan olmaq hesab olunmur, şərəfli insan qat-qat daha çox keyfiyyətlərə malik olmağı nəzərdə tutur. Əgər bir insan tək və qapalı vəziyyətdə otaqda saxlanılırsa, o şəxs “Şərəf kodeksi”ni pozmadıqda şərəfli hesab olunmur. Çünki “Şərəf kodeksi”ni pozmağa imkanı olmamışdır. Və ya hər hansı bir şəxs yalan söyləmək niyyətindədirsə, lakin bunu qorxu qarşılığında etmərsə, həmin şəxs də şərəfli hesab olunmur, çünki imkan olduqda bunu edəcəkdir. Şərəfli şəxs heç kimin görmədiyini və eşitmədiyini halda düzgün davranan şəxs hesab olunur. Eyni zamanda “şərəfli yaşama prinsipləri” ikili və ya gizli həyat tərzinə toxunur və şərəfli yaşama prinsiplərini tədris müəssisəsindən kənarında şəxsi həyatda da olmasını şərtləndirir. ADA universitetində isə bu kimi tələblər “Şərəf kodeksi”ndə öz əksini tapmır.

Mülki və hərbi qulluqçulardan peşəkarlıq tələb edən amillər eyni ola bilməz, belə ki hərbi qulluqçular vətən uğrunda ölməyə and içdiyini halda mülki şəxslərdən bunu tələb etmək olmaz [3]. Mülki universitetlər tələbələrin tədrisdən kənar vaxtlarda keçirdikləri şəxsi həyat tərzinə müdaxilə etmir və onların xarakter tərbiyyəsi ilə məşğul olmaq öhdəliyi yoxdur. Peşəkar hərbi isə xidmət etdiyi qurumun dəyərlərinə sadıq olan şəxs hesab edilir. Hazırda daha qabarıq olan problem hərbi qulluqçuların xidmətdən kənar vaxtlarda hərbi qulluqçuya yaraşmayan davranışlarıdır ki, nizamnamələrlə bu davranış qaydaları tənzimlənmiş, daha aydın desək xarakterin formalaşmasında olan çatışmamazlıqlardır. Xarakter və insanın daxili dəyərlərinin hərbi nizamnamələrlə tənzimlənməsi mümkün olmadığına görə hərbi qulluqçular arasında xarakterin formalaşması

məqsədi ilə daha yeni üsullardan istifadə edilməlidir [4]. “Şərəf kodeksi” isə günümüzdə tətbiq olunan ən aktual vasitədir.

NƏTİCƏ

Hərbi təhsil müəssisəsində şərəfli olmağın əhəmiyyətini vurğulamaqla “Şərəf kodeksi”nin tətbiq olunması kursantlarda mətin və dürtüst xarakter formalaşdırmaqla yanaşı vahid davranış mədəniyyətinin formalaşdırılmasında məqsədyönlü olardı.

ƏDƏBİYYAT

1. Azerbaijan Diplomatic Academy university honor code. [Elektron resurs] / https://www.ada.edu.az/frq-content/plugins/policies_x1/entry/20210820115209_06140500.pdf; – Bakı: Azərbaycan Respublikası Azərbaycan Diplomatik Akademiyası universiteti, - 2015.
2. Air force cadet wing honor code reference handbook: [Elektron resurs] / https://www.usafa.edu/app/uploads/AFCW_HCRH_Jun17.pdf. – Kolorado: Amerika Birləşmiş Ştatlarının Hərbi Hava Qüvvələri Akademiyası, - 2012.
3. Bulder, Carl H. The Icarus Syndrome: The Role of Air Power Theory in the evolution and Fate of the U.S. Air Force / Bulder, Carl H. - ABŞ New Brunswick: Transaction, - 1994. XVII p.
4. Əliyev, K.R. Hərbi Hava Qüvvələrində peşəkarlığın gücləndirilməsi üsulları / K.R.Əliyev. // Dövlət atributlarından Konstitusiyaya adlı respublika elmi-praktiki konfransı, Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyası, - Bakı: - 12 noyabr, - 2019, - s.103-107.

SUMMARY

K. R. ALIYEV

Azerbaijan Higher Military School named after Heydar Aliyev

E-mail: kamil.aliyev.avia@gmail.com

THE IMPORTANCE OF THE “HONOR CODE” IN MILITARY INSTITUTIONS

The article examines the importance and role of ideological and moral values, the results of research to assess the methods of the application in educational institutions through the “Honor Code”, as well as their impact on improving military professionalism.

Keywords: “Honor Code”, teaching and upbringing, produce character, common values.

РЕЗЮМЕ

АЛИЕВ К.Р.

Азербайджанское высшее военное училище имени Гейдара Алиева

Электронное письмо: E-mail: kamil.aliyev.avia@gmail.com

ЗНАЧЕНИЕ «КОДЕКСА ЧЕСТИ» В ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье исследуются значение и роль идеологических и нравственных ценностей, результаты исследований по оценке их влияния на методы применения в образовательных учреждениях через «Кодекс чести», а также на повышение военного профессионализма.

Ключевые слова: «Кодекс чести», обучение и воспитание, воспитание характера, общие ценности.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 30.01.21